

AVRUPA BİRLİĞİ YENİLENEBİLİR ENERJİ HUKUKUNDA YENİ BİR TÜZEL KİŞİLİK OLARAK “YENİLENEBİLİR ENERJİ TOPLULUKLARI”*

Halil ÇEÇEN**
Araştırma Makalesi

Öz

İşbu çalışmada 2018/2001 sayılı Direktif’in 22. maddesinde düzenlenen yenilenebilir enerji topluluklarının sektöre ve yenilenebilir enerji hedeflerine sağladığı katkılar araştırılmıştır. Elde edilen bulgularda Avrupa Birliği ve Türkiye’de yenilenebilir enerji topluluklarının vatandaşların elektrik üretimine katılmalarını kolaylaştırarak sektörde tercih edilen bir model haline geldiği saptanmıştır. Ayrıca Türk hukukunda ise, Avrupa Birliği müktesebatına uyum noktasında yenilenebilir enerji topluluklarının lisanslı elektrik üretimi alanında faaliyet gösterebilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılması tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji Toplulukları, Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri, Yurttaş Enerji Toplulukları.

“Renewable Energy Communities” as a New Legal Entity in the Renewable Energy Law of the European Union

Abstract

This paper is an effort to research into the contribution of renewable energy communities, regulated in Article 22 of the Directive 2018/2001, to the sector. The findings reveal that, in the European Union and in Turkey, renewable energy communities have become a preferred model in the sector by making it easy for

* Bu alışma, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 8 Ekim 2020 tarihinde düzenlenen “I. Avrupa Birliği Hukuku ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Konferansı”nda sunulan tebliğin güncellenmesiyle gerçekleştirilmiştir.

** Öğretim Görevlisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, SBMYO, Hukuk Bölümü, E-Posta: hcecen@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5569-4511.

Makalenin Gönderilme Tarihi: 01/07/2021 Kabul Edilme Tarihi: 10/11/2021

*local citizens to participate in electricity production. Additionally it is hereby recommended that, in order to ensure compliance with the *acquis communautaire*, regulations be introduced in Turkish law, which are necessary for renewable energy communities to perform activities in the field of licensed electricity production.*

Keywords: *Renewable Energy Communities, Renewable Energy Cooperatives, Citizen Energy Communities.*

Giriş

Avrupa Birliği (AB), yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilerek brüt nihai enerji tüketimindeki ve ulaşım sektöründeki payının artırılmasına yönelik olarak gerçekleştirdiği uzun süreli çalışmalar ve düzenlemeler sonucunda 2009/28/EC sayılı Direktifi¹ kabul etmiştir. İlgili Direktif'te, yenilenebilir enerji yatırımları önündeki idari engellerin kaldırılması, Üye Devletler tarafından destek mekanizmaları oluşturulması gibi düzenlemeler ile Birlik nezdinde ve Üye Devletler nezdinde 2020 yılı ile birlikte, brüt nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerji oranının %20, ulaşım sektöründe ise %10'a ulaşılması hedeflenmiştir².

2009/28/EC sayılı Direktif, 2018/2001 sayılı Direktif'in 37. maddesi uyarınca, 1 Temmuz 2021 itibariyle yürürlükten kalkmıştır³. 2018/2001 sayılı Direktif'te, AB'nin 2030 yenilenebilir enerji hedefleri düzenlenmiştir. Yeni Direktif uyarınca, 2030 yılı ile birlikte Birlik düzeyinde brüt nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının oranının %32 olması ve ulaşım sektöründe ise yenilenebilir enerji kaynaklarının oranının %14 olması hedef olarak belirlenmiştir⁴.

2009/28/EC sayılı Direktif yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvikini, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Anlaşma (ABİHA)'nın 194/2-(2). maddesi⁵ ile uyumlu olacak şekilde Üye Devletlerin takdir yetkisine

¹ Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (Text with EEA relevance), *OJ L 140*, 5.6.2009, p. 16–62.

² 2009/28/EC sayılı Direktif'in 3. ve 21. maddeleri.

³ Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (Text with EEA relevance.), *OJ L 328*, 21.12.2018, p. 82–209, 37. madde.

⁴ 2018/2001 sayılı Direktif'in 3. ve 25. maddeleri.

⁵ ABİHA'nın 194/1. maddesi Birliğin, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin desteklenmesine yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli

bırakmış iken, 2018/2001 sayılı Direktif'te yeni düzenlemeler kabul edilmiştir. Bu yeni düzenlemelerden birisi de, yenilenebilir enerji hedeflerine ulaşmada sektörde önemli bir rol oynayacağı düşünülen yenilenebilir enerji topluluklarıdır (*renewable energy communities*). Direktif'te yenilenebilir enerji toplulukları ile ilgili genel çerçeve çizilerek, yenilenebilir enerji topluluklarının da sektöre çekilmesi hedeflenmiştir.

Yeni Direktif'te belirtilen yenilenebilir enerji topluluklarının Birlik düzeyinde ve Üye Devletlerin ulusal hukuklarında nasıl bir tüzel kişiliğe sahip olacağı, yenilenebilir enerji hedeflerine katkılarının nasıl düzenleneceği ve Direktif'teki hükmün Üye Devletlerin ulusal hukukuna nasıl aktarılacağı hususları önem arz etmektedir. Bu çerçevede yenilenebilir enerji topluluklarının Birlik düzeyinde belirli bir hukuki kişiliği ifade edip etmediği ve Birlik ile Üye Devletlerin bu topluluklarının hukuki kişiliğinin belirlenmesindeki yetkilerinin tespiti de bu araştırmanın sorularından birini oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bu husustaki ulusal hukuk düzenlemelerinin AB hukukuna uyumu da bu kapsamda incelenecektir.

Bu çerçevede, birinci bölümde 2018/2001 sayılı Direktif'te düzenlenen yenilenebilir enerji topluluklarına dair hükümler değerlendirilerek, bu toplulukların nasıl bir hukuki kişiliğe sahip olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ise Direktif'te yenilenebilir enerji toplulukları olarak geçen hukuki kişiliğin doğuşu ve tarihsel gelişimi incelenecek ve Üye Devletlerde yenilenebilir enerji topluluklarının sektörde yer edinmesini sağlayan başarılı örnekler de ele alınarak, Türkiye'deki yenilenebilir enerji topluluklarına dair hükümlerin AB müktesebatına uyumu incelenecektir.

tedbirleri alacağına hükmetmişken; 194/2(2). maddesi ise “bu tedbirlerin, bir üye devletin kendi enerji kaynaklarından yararlanma koşullarını belirleme hakkını, farklı enerji kaynakları arasındaki tercihini ve kendi enerji arzının genel yapısını etkilemeyeceğini belirtmektedir.” (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 326/47, 26.10.2012). Bu çerçevede Birlik tarafından yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesi için kabul edilen tedbirler Üye Devletleri bağlayıcı iken; bu tedbirlere uyum sağlamak koşuluyla her Üye Devletin de kendi enerji kaynaklarını düzenleme ve yönetme yetkisi de mevcuttur. Bu durum aynı zamanda, ABİHA'nın 4(2)-i maddesi uyarınca, enerji alanının Birlik ve Üye Devletler arasında paylaşımlı yetki çerçevesinde düzenlenmesinin de bir sonucudur.

I. 2018/2001 sayılı Direktif Çerçevesinde “Yenilenebilir Enerji Toplulukları”

Yenilenebilir enerji toplulukları terimi son zamanlarda sıklıkla literatürde yer edinmiş olup, genel olarak “*sivil toplum aktörleri tarafından kurulan ve yönetilen, vatandaşı verimli enerji kullanımı hususunda eğitmeyi veya bu konuda yardımcı olmayı, yenilenebilir enerji ve teknolojilerinin kolektif tedarikini mümkün kılmayı ve yerel halkın, katılımcıların veya ortaklarının tüketimi için yenilenebilir kaynaklardan enerji elde etmeyi sağlamayı amaçlayan kuruluşlar*” olarak tanımlanmaktadır⁶.

AB hukukunda yenilenebilir enerji toplulukları ise ilk defa, 2030 yenilenebilir enerji hedeflerini içeren 2018/2001 sayılı Direktif’te düzenlenmiştir. Ancak bu toplulukların önemini vurgulayan *Clean Energy for all Europeans Package*⁷ başlıklı enerji paketinde gerçekleştirilecek hukuki düzenlemenin altyapısı ve gerekçesi belirtilmiştir. *Clean Energy for all Europeans Package*, AB enerji dönüşümünde tüketicilerin Avrupa enerji politikasının merkezine yerleştirilmesi, sektörde aktif bir şekilde aktör olarak bulunmalarını teşvik etmeyi planlamıştır⁸. Böylece vatandaşların, yenilenebilir enerji alanında sadece üretim, dağıtım, depolama, tüketim aşamalarında değil aynı zamanda enerji piyasaları ve hizmetlerine katılım, tedarik ve mülkiyet sahipliği gibi aşamalarda da aktif rol oynamaları vurgulanmıştır. Bunun için de topluluk enerjisinin oluşturulması ve geliştirilmesinin önemi belirtilmiştir⁹.

A. Yenilenebilir Enerji Topluluklarının Sektördeki Yeri ve Önemi

2018/2001 sayılı Direktif ile yenilenebilir enerji topluluklarının sektörde bir aktör olarak yer edinmesi hedeflenmiş, bu çerçevede Direktif’in 26. paragrafında Üye Devletlerin, yenilenebilir enerji topluluklarının destek mekanizmalarına diğer aktörler ile birlikte eşit şartlarla katılmasını sağlamaları gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca yenilenebilir enerji

⁶ Susana Soeiro ve Marta Ferreira Dias; “Renewable energy community and the European energy market: main motivations”, içinde *Heliyon Vol:6, Issue:7*, 2020, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04511>, p.1.

⁷ European Commission, *Clean Energy For All Europeans*, Brussels, 30.11.2016, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2021, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:fa6ea15b-b7b0-11e6-9e3c-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

⁸ A.e, p. 10.

⁹ Susana Soeiro ve Marta Ferreira Dias; “Community renewable energy: Benefits and drivers”, içinde *Energy Reports 6* (2020) 134–140, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi:10.1016/j.egy.2020.11.087, p. 134.

topluluklarına yönelik ihalelerin düzenlenmesi dâhil olmak üzere, küçük kuruluşlarda gerekli zorunluluklar ile uyum sağlandığında doğrudan teşvik verilmesi gibi çeşitli destek mekanizmalarının uygulanabileceği vurgulanmıştır¹⁰. Destek mekanizmalarının, yenilenebilir enerji alanında yatırımcılara yönelik teşvik programlarını belirleyen idari düzenlemeler olduğu dikkate alındığında, yenilenebilir enerji topluluklarının da birer yatırımcı olarak sektörde faaliyet gösterebilmesi için gerekli ulusal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir¹¹.

2018/2001 sayılı Direktif'te yenilenebilir enerji topluluklarına önem verilmesinin nedeni, yenilenebilir enerji hedeflerine ulaşabilmek açısından vatandaşların katılımını sağlamak şeklinde belirtilmiştir. İlgili Direktif'in 70. paragrafı uyarınca; vatandaşların ve yerel yönetimlerin yenilenebilir enerji toplulukları oluşturarak projelere katılımlarının, yenilenebilir enerjinin vatandaşlar tarafından kabulü anlamında önemli bir ek değer yarattığı, böylece yerel yatırımları oluşturan sermayeyi sağladıkları, tüketiciler açısından bir tercih oluşturduğu ve enerji dönüşümünde vatandaşların daha fazla katılımını sağladığı ifade edilmiştir¹². Bu sebeple, 2018/2001 sayılı Direktif'in kabulü ile birlikte, yenilenebilir enerji topluluklarının diğer üreticilerle birlikte eşit seviyede rekabet etmesine izin verecek tedbirler, aynı zamanda yenilenebilir enerji projelerinde vatandaşların katılımını ve böylece yenilenebilir enerjinin kabulünü artırmayı hedeflemektedir.

Üye Devletlerin ulusal hukuklarında yenilenebilir enerji topluluklarını kalkındırabilmesi ve sektöre katılımını teşvik edebilmesi için Direktif'in 7. maddesi ile Üye Devletlerin, bu toplulukların yenilenebilir enerji kaynaklarından ürettikleri elektriğin, 2030 hedefleri çerçevesinde Üye Devletlerin brüt nihai enerji elektrik tüketiminin hesaplanmasına dâhil edebileceği belirtilmektedir¹³.

¹⁰ 2018/2001 sayılı Direktif, 26. paragraf.

¹¹ Destek mekanizmaları terimiyle, fosil kaynaklar ile kıyaslandığında halen daha maliyetli konumda bulunan yenilenebilir enerji yatırımlarının enerji iç piyasasında eşit düzeyde rekabet edebilir hale getirilmesi için Üye Devletler tarafından kabul edilen teşvik programları ifade edilmektedir (Béatrice Cointe ve Alain Nadaï; *Feed-in Tariffs in the European Union*, (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018), 41). Bu çerçevede 2018/2001 sayılı Direktif'in 2(5). maddesinde, destek mekanizmalarının bir Üye Devlet veya Üye Devletler grubu tarafından yenilenebilir kaynaklardan enerji kullanımını teşvik eden yatırım yardımları, vergi muafiyetleri veya vergi indirimleri, vergi geri iadeleri, yenilenebilir enerji yükümlülükleri veya tarife garantileri ve sabit prim ödemeleri gibi herhangi bir aracı ifade etmektedir.

¹² 2018/2001 sayılı Direktif, 70. paragraf.

¹³ 2018/2001 sayılı Direktif, 7. madde.

B. Üye Devletlerin “Yenilenebilir Enerji Toplulukları”na Dair Yükümlülükleri

2018/2001 sayılı Direktif’te “Yenilenebilir Enerji Toplulukları” başlıklı 22. madde kabul edilmiş ve detaylı bir şekilde gerekli düzenlemelere değinilmiştir. İlgili maddenin ikinci fıkrasında Üye Devletlerin, yenilenebilir enerji toplulukları ile ilgili olarak yükümlülüklerine dair, bu toplulukların birincil amacının ticari faaliyet olmayacak şekilde düzenleme yapmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ancak yenilenebilir enerji topluluklarının, sektörde aktif bir rol almasına yönelik *Clean Energy for All Europeans Package* isimli enerji paketindeki hedef doğrultusunda Üye Devletlerin yenilenebilir enerji topluluklarının; yenilenebilir enerji kaynaklarından güç satın alma sözleşmeleri ile gerçekleştirilenler de dâhil olmak üzere enerji satmak ve uygun nitelikteki tüm enerji piyasalarına erişim sağlamak amaçlarıyla ilgili hak ve yetkilerini gözetmeleri gerektiği de ifade edilmiştir¹⁴. İlgili hükümlerden de görüleceği üzere yenilenebilir enerji topluluklarında birincil hedef topluluk içerisindeki tüketicilerin tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktır. Ancak enerjinin depolanması ve güç satın alma sözleşmeleri ile satışının gerçekleştirilmesi ve uygun nitelikteki tüm enerji piyasalarına erişiminin sağlanması ile yenilenebilir enerji topluluklarının tüketim ihtiyacının karşılanması sonrasında fazla elektriğin satışını gerçekleştirerek ticari faaliyette de bulunabilmesinin yasal altyapısı oluşturulmuştur¹⁵.

2018/2001 sayılı Direktif’in 22. maddesi iç hukuka aktarılırken Üye Devletlerin birincil yükümlülüğü ise, yenilenebilir enerji topluluklarının gelişmelerinin önündeki idari engellerin kaldırılmasıdır¹⁶. Bu amaçla, Üye Devletler yenilenebilir enerji topluluklarının gelişimini teşvik edecek ve kolaylaştıracak uygulanabilir bir düzenleyici çerçeve oluşturmaları gerekmektedir. Bu düzenleyici çerçevede yenilenebilir enerji topluluklarının diğer piyasa katılımcıları ile kıyaslandığında faaliyetleri, hakları ve yükümlülükleri ile ilgili, herhangi bir ayrımcı muameleye tabi olmadıkları teminat altına alınmalıdır¹⁷. Ayrıca yenilenebilir enerji topluluklarına, dar

¹⁴ 2018/2001 sayılı Direktif, 22(2). madde.

¹⁵ Michiel A. Heldeweg ve Severine Saintier; “Renewable energy communities as ‘socio-legal institutions’: A normative frame for energy decentralization?”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 119 (2020), Erişim Tarihi: Ekim 31, 2021, doi: 10.1016/109518, 2.

¹⁶ 2018/2001 sayılı Direktif, 22(3). madde.

¹⁷ 2018/2001 sayılı Direktif, 22(1). madde.

gelirli hane halkı da dâhil olmak üzere, tüm tüketicilerin katılımının mümkün ve bu topluluklar için finansa erişimi kolaylaştıracak araçların mevcut olması sağlanmalıdır¹⁸.

Direktif'te Üye Devletlere, kendi ülkelerinde kurulan yenilenebilir enerji topluluklarının sınır ötesi katılıma açık olmasını sağlayabilmeleri imkânı da tanınmıştır¹⁹. Böylece Birlik düzeyinde yenilenebilir enerji kaynaklarının toplanması ve bu topluluklar tarafından icra edilen faaliyetlerin desteklenmesi mümkün olabilecektir²⁰. Ayrıca yenilenebilir enerji toplulukları, Avrupa Enerji Birliği'nin amaçlarına da uygun düşecek şekilde AB düzeyinde entegre bir konuma kavuşabilecektir²¹. *Costa v Enel* kararında elektriğin mal niteliğinde olduğunun ve böylece malların serbest dolaşımı ilkesine tabi olduğunun kabul edilmesi²² ve Birlik müktesebatında malların serbest dolaşımına dair kuralların enerji sektörüne uygulanacağına dair yerleşik içtihat²³ sebebiyle, her Üye Devletin sadece kendi ülkesinde kurulan yenilenebilir enerji topluluklarını kabul etmesi, Ortak Pazarda malların serbest dolaşımı ve şirketlerin yerleşme serbestisi ilkeleriyle de tezat düşebilecektir²⁴. Bu sebeplerle yenilenebilir enerji topluluklarının sınır ötesine katılımına imkân tanınması Ortak Pazar temel ilkeleriyle de uyumludur.

¹⁸ 2018/2001 sayılı Direktif, 22(4). madde.

¹⁹ 2018/2001 sayılı Direktif, 22(6). madde.

²⁰ Stefano F. Verde ve Nicolo Rossetto; *The Future of Renewable Energy Communities in the EU: An Investigation at the Time of the Clean Energy Package, Italy*, (Florence: European University Institute, 2020), Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/68383/QM-04-20-447-EN-N.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 85.

²¹ Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, *OJ L 328, 21.12.2018, p. 1-77, 9(2)-b* maddesi.

²² Case 6/64, *Costa v E.N.E.L.* (1964) ECR, p. 592, Erişim Tarihi: Haziran 28, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61964CJ0006&from=EN>.

²³ Bram Delvaux, *EU Law and the Development of a Sustainable, Competitive and Secure Energy Policy: Opportunities and Shortcomings*, (Cambridge: Intersentia Publishings, 2013), 170.

²⁴ Rainer Hinrichs-Rahlwes, *Sustainable Energy Policies for Europe: Towards 100% Renewable Energy*, (Netherlands: CRC Press, 2013), 63-64. Şirketlerin yerleşme serbestisi ABİHA'nın 54/1. maddesinde teminat altına alınmıştır. ABİHA'nın 54/2. maddesinde belirtilen şirketler arasında ise kooperatifler de sayılmıştır. Ayrıca ABİHA'nın 49. maddesinde de, bir Üye Devletin kendi topraklarında, diğer bir Üye Devletin uyuğunda olan şirketlerin iş kurma serbestisine kısıtlama getirmesi yasaklanmıştır (Etem Kara, *Avrupa Birliği'nde Şirketlerin Sınırşan Hareketliliği*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2013), 39-40). Tüm bu hükümler dikkate alındığında, bir Üye Devletin topraklarında, diğer bir Üye Devletin uyuğunda bulunan bir yenilenebilir enerji kooperatifi iş kurma serbestisinden faydalanabilecektir.

C. AB’de “Yenilenebilir Enerji Toplulukları”

2018/2001 sayılı Direktif’te yenilenebilir enerji toplulukları, Birlik ve Üye Devletler düzeyinde 2030 hedefleri çerçevesinde ele alınmışken, yenilenebilir enerji topluluklarının, fosil kaynakları da düzenleyen elektrik iç piyasasında nasıl yer edineceği ise, bu piyasaya yönelik olarak kabul edilen 2019/944 sayılı Direktif’teki hükümlerde ifade edilmiştir²⁵. 2019/944 sayılı elektrik iç piyasasına yönelik Direktif, yenilenebilir enerji sektörü için de önem arz etmektedir. Zira elektriğin Birlik müktesebatında mal olarak kabul görmesi ve böylece malların serbest dolaşımına tabi olması sebebiyle, yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin de Ortak Pazar’da dolaşım serbestisine tabi olması, bu alanda elektrik iç piyasasına yönelik düzenlemeler yapılması zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, 2019/944 sayılı Direktif’in 9. paragrafında belirtildiği üzere Birliğin yenilenebilir enerji hedeflerine ulaşabilmesi, ancak esnekliği ve girişimciliği sağlayan bir piyasanın oluşturulmasıyla mümkün olabilecektir²⁶. Ayrıca iyi işleyen bir elektrik iç piyasası ise yenilenebilir enerji kullanımının artışı sağlayacak en önemli faktördür²⁷.

2019/944 sayılı Direktif’te kavram olarak doğrudan “yenilenebilir enerji topluluğu (*renewable energy community*)” değil, “yurttaş enerji topluluğu (*citizen energy community*)” kullanılmıştır²⁸. Böylece fosil kaynaklardan da

²⁵ Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (Text with EEA relevance.), *OJ L 158, 14.6.2019, p. 125–199*. Elektrik iç piyasasının oluşturulmasına yönelik olarak Birlik düzenlemeleri, gerçek kişi veya işletmeler fark etmeksizin tüm Birlik nihai tüketicilerinin asıl tercihini temin etmek, rekabetçi fiyatları sağlamak ve tedarik ve sürdürülebilirlik güvenliğine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu hususta 2003/54/EC sayılı Direktif ile 2009/72/EC sayılı Direktif elektrik iç piyasasının oluşturulması için önemli katkı sağlamış olsa da, enerji sistemlerini karbonsuzlaştırma yönündeki ortak hedefin piyasa katılımcıları için yeni fırsat ve zorlukları getirmesi ve teknolojik gelişmelerin tüketici katılımları ve sınır ötesi işbirlikleri için yeni türler oluşturmaya izin vermesi sebebiyle, yeni piyasa hedeflerine ve koşullarına uygun olarak 2019/944 sayılı Direktif kabul edilmiştir (2019/944 sayılı Direktif, 3. ve 4. paragraf).

²⁶ 2019/944 sayılı Direktif, 9. paragraf.

²⁷ 2019/944 sayılı Direktif, 9. paragraf, 2. cümle.

²⁸ 2019/944 sayılı Direktif, 43. paragraf. Bu hususta yurttaş enerji topluluklarının, AB Direktifinde yer almasından önce Almanya’da uygulandığını belirtmek gerekmektedir. Almanya’da mevcut yurttaş enerji topluluklarının kurulmasındaki amaç elektrik piyasasındaki aktör çeşitliliğini arttırmak ve böylece rekabeti artırarak fiyatların düşmesini sağlamaktır (Zeynep Nihal Aydınoglu, *Türk ve Alman Hukukunda İdare Hukuku Boyutuyla Yenilenebilir Enerji Üretim*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 123-124).

elektrik üretmek üzere enerji toplulukları kurulabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede yenilenebilir enerji topluluğu, elektrik iç piyasasında yurttaş enerji topluluğunun bir kolu olarak yer edinmektedir²⁹.

Direktif'in 2(11). maddesi uyarınca ise, "yurttaş enerji topluluğu"nın tanımı yapılmıştır. İlgili madde uyarınca bu toplulukların gönüllülük ve açık katılım temelinde, gerçek kişiler, yerel yönetimler veya küçük girişimler gibi ortakları veya hissedarları tarafından etkin bir şekilde denetime tabi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu toplulukların birincil amaçlarının maddi kazanç üretmek yerine çevresel, ekonomik ve topluluğun ihtiyacını sağlamak yönünde olması ve yenilenebilir kaynaklardan olanlar dâhil olmak üzere, üretim, dağıtım, tedarik, tüketim, birleştirme, enerji depolama, enerji verimliliği hizmetleri veya elektrikli araçlar için hizmet verme ya da ortaklarına ve hissedarlarına diğer enerji hizmetleri sağlama faaliyetleri ile iştigal olması gerekliliği ifade edilmiştir³⁰.

Ancak her ne kadar yurttaş enerji topluluklarının fosil kaynaklardan da elektrik üretmek üzere kurulabileceği belirtilmişse de, ilgili Direktif'in 43. paragrafında bu toplulukların geleneksel enerji kaynaklarını kullanarak ticari bir amaçla hareket etmek yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek ortaklarının elektrik ihtiyaçlarını karşılamasına odaklanması gerektiği ifade edilmiştir³¹. Yurttaş enerji topluluklarının kurulması ile asıl amaçlananın ticari kazanç elde etmek değil ortaklarının ihtiyaçlarını karşılamak olduğu ve geleneksel enerji kaynakları yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edildiği belirtilmektedir³². Böylece Direktif'in 3. paragrafında da belirtildiği üzere, Direktif'in kabul edilmesindeki amaç olan enerji sisteminin karbonsuzlaştırılması hedefine katkı sağlanabilecektir³³.

²⁹ Aura Caramizaru ve Andreas Uihlein; *Energy communities: an overview of energy and social innovation*, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020), 8, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi: 10.2760/180576.

³⁰ 2019/944 sayılı Direktif, 2(11), 16(1), 59(1)-z maddeleri.

³¹ Bu noktada Üye Devletlerin başvuruda bulunan yurttaş enerji topluluklarının kurulması için ruhsat verirken, mutlaka 2018/2001 sayılı Direktif'te belirtilen, 2030 yenilenebilir enerji hedeflerini göz önünde bulundurması zorunluluğunun düzenlendiğini ve böylece 2019/944 sayılı Direktif'in 2018/2001 sayılı Direktif çerçevesinde 2030 yenilenebilir enerji hedeflerini temel aldığı belirtilmektedir (2019/944 sayılı Direktif, 8(2)-j maddesi).

³² 2019/944 sayılı Direktif, 43. paragraf.

³³ 2019/944 sayılı Direktif, 3. paragraf.

Direktiflerde bahsedilen yukarıdaki hükümler dikkate alındığında yenilenebilir enerji topluluklarının yapısı ve amacının kooperatifleri işaret ettiği düşünülebilir³⁴. Böylece diğer bir soru ise, her iki Direktif'te de “topluluk” teriminin özellikleri ve olması gereken biçimleri dikkate alındığında kooperatifleri işaret etmesine rağmen, niçin “topluluk” yerine “kooperatif” teriminin kullanılmadığıdır.

Direktiflerde çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler amaçlandığı için, örneğin AB genelinde uygulanan güneş panellerinin veya rüzgâr türbinlerinin kullanıldığı okul çatıları, çiftlik çatıları gibi faaliyetleri gerçekleştiren topluluklar da, bu çerçevede değerlendirilecektir³⁵. Gerçekten de, ortakları arasında dayanışma sağlayarak sosyal amacın ve ihtiyaçların karşılanması, ikincil amaç olarak da ticari faaliyetlerde bulunarak kazanç elde etmek hedefleriyle kurulan kooperatif teriminin kullanılması, vatandaşların yenilenebilir enerji üretimine katılmasını oldukça sınırlandırabilecektir³⁶. Bu sebeple her iki Direktif'te de “topluluk” teriminin kullanılması yenilenebilir enerji üretimine her kesimden vatandaşın katılımını sağlayabilmek ve hayatın olağan akışında gerçekleştirilebilecek her faaliyette elektrik üretimini yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etmek için kooperatif haricinde de farklı tüzel kişilikler oluşturabilmeyi mümkün kılmaktadır³⁷.

Sonuç olarak hem 2018/2001 sayılı Direktif hem de 2019/944 sayılı Direktif hükümleri dikkate alındığında yenilenebilir enerji toplulukları, vatandaşların katılımını sağlayan, ticari kazanç elde etmenin ikinci planda olduğu ve çevresel, ekonomik ve sosyal topluluk amaçlarını elde etmenin öncelikli amaç olduğu tüzel kişilerdir³⁸. Bu nedenle Üye

³⁴ Gerçekten de Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin tanımına göre kooperatifler, “ortaklarının müşterek ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve hedeflerini gerçekleştirmek için ortakları tarafından işletilen ve denetlenen bağımsız birliklerdir” (“International Cooperative Alliance”, <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021).

³⁵ Caramizaru ve Uihlein; “Energy communities: an overview of energy and social innovation”, 4.

³⁶ Bu sebeple Direktif'te belirtilen yenilenebilir enerji toplulukları ile ilgili hükümlerin ulusal hukuka aktarımı sırasında bu toplulukların kuruluşu ve düzenlenmesine dair hususlar Üye Devletlerin takdirine bırakılmıştır (Heldeweg ve Saintier; “Renewable energy communities as ‘socio-legal institutions’: A normative frame for energy decentralization?”, 2).

³⁷ A.e, 7.

³⁸ Caramizaru ve Uihlein; “Energy communities: an overview of energy and social innovation”, 4.

Devletler, ulusal hukuklarında yenilenebilir enerji topluluklarına dair düzenlemeler kabul ederken birincil amacın topluluk üyelerinin elektrik ihtiyacını karşılamak, ikincil amacın ise ticari kazanç elde etmek olabileceğine dair ilgili Direktif hükümlerini göz önünde bulundurmalıdır.

II. Üye Devletlerde “Yenilenebilir Enerji Toplulukları”na Dair Model Ülkeler: Danimarka ve Almanya Örneği

İlk defa 2018/2001 sayılı Direktif’te yenilenebilir enerji toplulukları ve 2019/944 sayılı Direktif’te ise yenilenebilir enerji topluluklarını da kapsayacak şekilde vatandaş enerji topluluklarına dair hükümlerin düzenlenmesinin sebebinin, bu topluluklara dair Üye Devletler’de elde edilen iyi uygulamaların Birlik düzeyinde yaygınlaştırılması olduğu düşünülebilir³⁹. 1973 Petrol Krizi’nden sonra Avrupa ülkelerinde yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim başlamasıyla beraber, yenilenebilir enerji alanında kooperatifler de rol oynamaya başlamış ve özellikle Danimarka ile Almanya, coğrafi mevkiler olarak verim alabilecekleri yerlerde, rüzgâr enerjisi kooperatifleri için düzenlemeler kabul etmiştir⁴⁰. Rüzgâr enerjisi kooperatiflerinde elde edilen başarılar ile diğer yenilenebilir enerji kaynaklarına da yönelik olarak elektrik üretim kooperatifleri kurulmaya başlamıştır. Yenilenebilir enerji kooperatiflerinde ortakların üretim fazlası elektriği şebekeye verebilmesiyle yenilenebilir enerji kooperatifleri, dayanışma ve sosyal amaçları karşılayarak ticari kazanç elde etmeye başlamış, kooperatiflere yönelik verilen teşvikler ve idari düzenlemeler ile Danimarka ve Almanya’da sektörde önemli paya sahip olmuştur. Bu sebeple bu iki ülkedeki yenilenebilir enerji kooperatiflerinin incelenmesi, diğer Üye Devletlere de 2018/2001 sayılı Direktif çerçevesinde yenilenebilir enerji toplulukları ile ilgili düzenlemeler oluştururken, iyi uygulama olarak örnek teşkil edebilecektir.

A. Almanya’da Yenilenebilir Enerji Toplulukları

Yenilenebilir enerji topluluklarının hukuki yapısının fikri düşüncesini oluşturan kooperatifler hususunda Almanya’daki Raiffeisen Modeli,

³⁹ Komisyon’un Üye Devletlerde yenilenebilir enerjinin artırılmasına yönelik iyi uygulamaların değişimini kolaylaştıracağı ve teşvik edeceği 2018/2001 sayılı Direktif’in 5(4). maddesinde belirtilmiştir.

⁴⁰ Hüseyin Naci Bayraç, Beril Okumuşoğlu; “Enerji Kooperatifçiliği”, içinde *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, ed. Hüseyin Naci Bayraç, Fatih Çemrek, (Ankara: Ekin Yayınları, 2020), 272.

günümüz kooperatiflerinin temelini oluşturmaktadır. Raiffeisen Modeli, kooperatiflerin altyapısı olan “kendi kendine yardım”, “kendi kendine yönetim” ve “kendi kendine denetim” ilkelerinden oluşmaktadır⁴¹.

Almanya’da kooperatifler, onları diğer şirket türlerinden ayrı bir hukuki konuma kavuşturan Kooperatifler Kanunu çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Farklı sektörlerde faaliyet gösteren kooperatifler üzerinde etkili olan Raiffeisen Modeli’nin yenilenebilir enerji sektöründe uygulanmasıyla yenilenebilir enerji kooperatiflerinde artış gerçekleşmiştir⁴².

Almanya’daki mevcut yenilenebilir enerji kooperatifleri incelendiğinde, bu kooperatiflerin yatırım yaptığı teknoloji kullanımında farklılaşmalar görülmektedir. Genel olarak Alman yenilenebilir enerji kooperatifleri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kanunu’na göre sabit tarife garantisi ile teşvik edilen yenilenebilir enerji teknolojilerini kullanmaktadır. Ancak özellikle fotovoltaiklerden oluşan güneş enerjisi teknolojilerini kullanan kooperatifler, yenilenebilir enerji kooperatiflerinin yaklaşık %75’ini oluşturmaktadır. Güneş enerjisinin yanı sıra biyokütle enerjisi, rüzgâr enerjisi, hidrolik enerji ve jeotermal enerji de, yenilenebilir enerji kooperatifleri tarafından kullanılmaktadır⁴³. Almanya’daki yenilenebilir enerji kooperatifleri, hem her ortağın bir oy hakkına sahip olması hem de ortakların sorumluluğunun sadece taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı olması sebebiyle her geçen yıl daha fazla tercih edilmektedir⁴⁴.

Almanya’da yenilenebilir enerji toplulukları arasında yine sık görülen bir diğer oluşum ise, vatandaşlara ait rüzgâr çiftlikleridir (*Bürger wind*

⁴¹ Gülsüm Gözde Durmaz Ayanoğlu, *Yenilenebilir Enerji Yatırımlarında Alternatif Bir Model: Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifleri*, (İstanbul: Cinius, 2018), 50.

⁴² Ayanoğlu, *Yenilenebilir Enerji Yatırımlarında Alternatif Bir Model: Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifleri*, 50.

⁴³ Özgür Yıldız ve Jens Rommel; “Renewable energy cooperatives as gate keepers or facilitators? Recent developments in Germany and a multi disciplinary research agenda”, *Energy Research & Social Science* 6 (2015):62, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.12.001>. Almanya’da tarife garantileri ilk olarak rüzgâr enerjisi kooperatiflerine uygulanmış ve daha sonra güneş enerjisi ve diğer yenilenebilir enerji kooperatifleri de tarife garantilerinden faydalanmaya başlamıştır. Hâlihazırda, Almanya’da güneş enerjisi kooperatifleri, rüzgâr enerjisi kooperatiflerinden daha fazla sayıdadır (Verde ve Rossetto; *The Future of Renewable Energy Communities in the EU: An Investigation at the Time of the Clean Energy Package, Italy*, 25).

⁴⁴ Christian Maly, “Legal aspects of local engagement: Land planning and citizens’ financial participation in wind energy projects”, içinde *Renewable Energy Law in the EU*, ed. Marjan Peeters and Thomas Schomerus, (the UK: Edward Elgar Publishings, 2014), 213.

parks). Bu rüzgâr çiftliklerinin mülkiyeti, rüzgâr türbinlerinin kurulduğu ilgili belediye sınırları içerisindeki yerel vatandaşlara aittir. Almanya'daki rüzgâr çiftliklerinin yaklaşık %35'i yerel vatandaşların mülkiyetindedir. Bu kuruluşların büyük bir çoğunluğu ise Almanya'nın kuzeyinde ve batısında mevcuttur⁴⁵.

B. Danimarka'da Yenilenebilir Enerji Toplulukları

Danimarka, rüzgâr enerjisi alanında öncü ülke olup, aynı zamanda ilk modern yenilenebilir enerji topluluklarının hayata geçirildiği ülkedir. Danimarka'da da yenilenebilir enerji topluluklarının ilk kurulduğu ve Petrol Krizi'ne rastlayan 1970'li yıllardan, 1990'lı yıllara kadar rüzgâr enerjisinin ticarileştirilmesi ile birlikte yenilenebilir enerji topluluklarının mülkiyetinde olan iki binden fazla türbinin kurulumu tamamlanmıştır. Yirmi yılda hem Danimarka rüzgâr enerjisi sanayisinin gelişmesi hem de yatırım hibeleri, vergi muafiyetleri ve tarife garantileri gibi destek mekanizmalarının düzenlenmesi böylece de yerel halkın katılımının sağlanması ile birlikte, yenilenebilir enerji toplulukları önem kazanmış olup⁴⁶, hâlihazırda Danimarka'da kurulu rüzgâr türbinlerinin %20 civarında bir kısmı yenilenebilir enerji kooperatiflerine, çiftçilere ve yerel arazi sahiplerine aittir⁴⁷.

Danimarka'da yenilenebilir enerji topluluklarının, elektrik üretim sektörüne katılımı ile ilgili olarak iki farklı katılım türü düzenlenmiştir: Proaktif mülkiyet ile katılım ve reaktif mülkiyet ile katılım. Her iki kavram arasındaki temel farklılık, projenin başlangıcında ve geliştirilmesinde mülkiyetin projeye dâhil edilip edilmemesidir. Proaktif mülkiyet, kişileri ve girişimcileri, yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapmaya yönlendiren teşvikleri kapsamaktadır. Bu hususta Danimarka Yenilenebilir Enerji Kanunu'nda yerel toplulukların ön araştırmalar yapmasına imkân tanıyan bir Garanti Fonu mevcuttur. Böylece vatandaşlar finansal bir destek ile belirli bir alanda rüzgâr enerjisi projesi hayata geçirmenin mali ve politik açıdan ve planlamanın makul olup olmaması yönüyle, ön araştırmasını yapabilmektedir. Proaktif mülkiyet ile katılımın sağlamış olduğu en büyük

⁴⁵ Maly, "Legal aspects of local engagement: Land planning and citizens' financial participation in wind energy projects", 213.

⁴⁶ Verde ve Rossetto; *The Future of Renewable Energy Communities in the EU: An Investigation at the Time of the Clean Energy Package*, 24.

⁴⁷ A.e, 24.

imkân, vatandaşların bizzat proje geliştirici olması sebebiyle yapmış oldukları ön araştırma ile proje hakkında daha bilinçli ve projeye katılım ve yatırım yönünde daha istekli olmasına sebebiyet vermesidir⁴⁸. Reaktif mülkiyet ile katılım ise, yenilenebilir enerji projesinin nihai resmi onay alındıktan sonra başlatılan mülkiyeti ifade etmektedir. Danimarka Yenilenebilir Enerji Kanunu'na göre, rüzgâr enerjisi üretilecek projelerde en az yüzde yirmi oranında yereldeki vatandaşların ortak olarak katılımı zorunludur. Böylece farklı gruplar arasında diyalogun başlatılması ve rüzgâr enerjisi projesinin geliştirileceği yerin kabul edilmesinde geniş bir mutabakat sağlanabilmektedir. Elde edilen tecrübeler sonucunda vatandaşların topluluk halinde proaktif olarak rüzgâr enerjisi projesi girişimini, reaktif olarak dış yatırımcıların veya şirketlerin projelerine katılıma göre daha kabul edilebilir gördükleri saptanmıştır⁴⁹.

Uygulanan üretim teşvikleri ve sabit fiyat garantileri ile adil fiyat temelinde yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriği satın alma zorunluluğu Danimarka'da rüzgâr enerjisi tesislerine dayalı yenilenebilir enerji kooperatiflerinin artmasını sağlamıştır⁵⁰. Gerçekleştirilen başarılı projeler ile yenilenebilir enerji kooperatifleri, Danimarka'nın yenilenebilir enerji hedefleri için önemli bir yere sahip olmuştur. Bu başarılı projelerden birisi, Danimarka Offshore Rüzgâr için Eylem Planı'nda yatırım için potansiyel bir alan olarak belirlenmesinden sonra 1996 yılında Kopenhag Çevre ve Enerji Ofisi'nin projeyi organize etmeye karar vermesi sonucu yerel vatandaşların katılımı ile kurulan Middelgrunden Rüzgâr Türbin Kooperatifi'dir⁵¹. Kurulştan sonra gerçekleştirilen değişiklikler ile 1999 yılında yerel vatandaşlar haricinde, Danimarka'nın diğer bölgelerinden de kooperatiflere ortak olma hakkı tanınmış, 2000 yılında gerçekleştirilen değişiklikle Danimarka dışında ikamet eden kişilere de Danimarka'daki kooperatiflere ortak olma imkânı verilmiştir. Kooperatifte 8.500'den fazla

⁴⁸ Birgitte Egelund Olsen, "Regulatory financial obligations for promoting local acceptance of renewable energy projects", içinde *Renewable Energy Law in the EU*, ed. Marjan Peeters and Thomas Schomerus, (the UK: Edward Elgar Publishings, 2014), 196.

⁴⁹ A.e, 197.

⁵⁰ Ayanoğlu, *Yenilenebilir Enerji Yatırımlarında Alternatif Bir Model: Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifleri*, 55-56.

⁵¹ Jens H. M. Larsen ve Hans Christian Soerensen; "Experiences from Middelgrunden 40 MW Offshore Wind Farm", *Copenhagen Offshore Wind*, (2005):2; Erişim Tarihi: Haziran 16, 2021, <https://www.middelgrunden.dk/wp-content/uploads/2021/03/Artikel-Copenhagen-Offshore-7-Middelgrund.pdf>.

ortak bulunmakta olup, büyük bir çoğunluğunu yerel vatandaşlar oluşturmaktadır. Middelgrunden Rüzgâr Türbin Kooperatifi, dünyanın en büyük offshore rüzgâr kooperatifidir⁵².

1997 yılında Danimarka Çevre ve Enerji Bakanlığı tarafından düzenlenen “Danimarka’nın Yenilenebilir Enerji Adası” yarışmasını kazanan ve 4.000 civarında nüfustan oluşan Samsø’da kurulan Samsø Enerji Kooperatifi ise kurduğu onshore ve offshore rüzgâr türbinleri ve biyogaz ve güneş enerjisi kurulumları sayesinde adanın enerjisinin %100’ünü üretmektedir. İhtiyaç fazlası elektriği ise elektrik şebekeleri ile anakaraya aktarmaktadır⁵³.

Petrol Krizi’nin yaşanması ile birlikte Danimarka’da yaşanan ısınma sıkıntısını ortadan kaldırmak üzere 1995’te Vorupør Bölgesi’nde yerel vatandaşlar tarafından kurulan yenilenebilir enerji kooperatifinde ise bölgede bulunan ormanlık alandaki atıklardan ve odun peletinden bölgesel ısıtma tesisine yatırım yapılmış ve yerel yönetim finansal destek olarak topluluğun proje için kullandığı krediye kefalet vermiştir. Böylece yerel yönetimin desteği ile kooperatifin kurulduğu 1995’ten beri 800 kooperatif ortağı ile maliyeti düşük bir biçimde, yerel düzeyde ihtiyaç duyulan ısı üretilebilmektedir⁵⁴.

Danimarka’da kurulan yenilenebilir enerji kooperatifleri arasında bir diğer önem arz eden kooperatif de, Lemvig Biyogaz Kooperatifi’dir. Danimarka’da atıkların bertaraf edilmesi gerektiğine dair kabul edilen yasa gereğince, Lemvig’de yerleşik 79 çiftçi bir araya gelerek 1992 yılında Lemvig Biyogaz Kooperatifi’ni kurmuş ve böylece atıklardan yenilenebilir enerji üretmeye başlamıştır. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte, kooperatifin elde ettiği gelir ile yatırımlar modernleştirilmiş ve yöre halkının ısınma maliyeti %45 düşmüştür. Böylece yereldeki vatandaşların %25’i ısınma ihtiyacı ve 1.500 hanenin elektrik ihtiyacı tesisten karşılanmakta olup, kooperatif kurulmadan önce tamamen doğalgaza bağımlı olan yerel vatandaşların fosil yakıtlara bağımlılığı azalmıştır. Ayrıca üretilen elektrik

⁵² Larsen ve Soerensen; “Experiences from Middelgrunden 40 MW Offshore Wind Farm”, 4.

⁵³ “Clean energy for EU islands”, European Commission, Erişim Tarihi: Haziran 16, 2021, <https://euislands.eu/node/527>.

⁵⁴ Kardelen Afrodit Adsal, “Kooperatiflerde Sürdürülebilirlik ve Danimarka Deneyimi”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf, 38.

şebekeye verilerek, kazanç da elde edilmektedir. Kooperatifin sağladığı bir diğer önemli katkı ise, rüzgâr enerjisinin aralıklı olarak elde edilebilmesi sebebiyle, rüzgârın yeterince güçlü olmadığı zamanlarda; biyogaz tesisi su ısıtma ve soğutma, ısınma, elektrik üretimi ve ulaşımda enerji kaynağı sağlayarak destek olabilmektedir. Görüleceği üzere Danimarka'da yenilenebilir enerji kooperatifleri, yerel vatandaşların duyduğu ihtiyaçtan şekillenmiştir⁵⁵.

C. Diğer Üye Devletlerde Yenilenebilir Enerji Toplulukları Uygulamaları

2018/2001 sayılı ve 2019/944 sayılı Direktiflerin kabulü ile birlikte, yenilenebilir enerji topluluklarının Üye Devletlerin ulusal hukuklarına yansımalarına dikkat edildiğinde, her Üye Devlette farklı yapıda tüzel kişiliklerin oluştuğu dikkat çekmektedir⁵⁶.

Üye Devletlerde vatandaşların yenilenebilir enerji üretimine katılımını sağlamak için oluşturulan modellerde seçilen hukuki türe bağlı olarak yönetim modeli de değişmekte olup, yönetimin tamamen topluluğa ait olduğu yenilenebilir enerji toplulukları oluşturulabildiği gibi, kamu veya ticari aktörler ile birlikte geliştirilen yenilenebilir enerji toplulukları da mevcuttur. Ancak Üye Devletlerde yenilenebilir enerji topluluklarının hukuki yapısında en sık görülen tür kooperatifler olmuştur. Kooperatiflerin de bir araya gelerek daha büyük bir birlik oluşturduğu tüzel kişilikler de yenilenebilir enerji topluluğu çerçevesinde görülmektedir. Bu hususta AB'dan ayrılan ancak 2018/2001 sayılı Direktif'te taahhütleri ile bağlı olduğu taahhüdünü veren Birleşik Krallık⁵⁷'ta *Energy 4 All*, ülke

⁵⁵ Adsal, "Kooperatiflerde Sürdürülebilirlik ve Danimarka Deneyimi", 39.

⁵⁶ Örneğin Almanya'da Yenilenebilir Enerji Kanunu'nda yurttaş enerji şirketleri şeklinde bir tanıma gidilmiş ve en az on gerçek kişinin ortak olması ve hiçbir ortağın payının toplam hisselerin %10'undan fazla olamayacağı belirtilmiştir. İspanya'da ise, Direktif'lerdeki hükümler doğrudan ulusal hukuka aktarılmış ve yerel enerji toplulukları terimi kullanılmıştır (Caramizaru ve Uihlein; *Energy communities: an overview of energy and social innovation*, 9).

⁵⁷ Birleşik Krallık (BK), 31 Ocak 2020 tarihi itibarıyla AB'den ayrılmıştır. Ancak AB ile BK arasındaki ilişkilerin nasıl olacağına dair akdedilen AB- BK Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın 319(3). maddesi uyarınca, 2030 hedefleri çerçevesinde 2018/2001 sayılı Direktif çerçevesinde bildirdiği Ulusal Enerji ve İklim Planı'ndaki taahhütlerine bağlı kaldığını belirtmektedir (Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part, *OJ L 149*, 30.4.2021, p. 10–2539).

çerçevesinde mevcut 28 adet yenilenebilir enerji kooperatifinden oluşmaktadır⁵⁸. AB’de ise, 1.900’den fazla kooperatiften ve bu kooperatiflerin yaklaşık bir milyon iki yüz elli bin ortağından oluşan Avrupa Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Federasyonu (*REScoop.eu*) mevcuttur⁵⁹.

AB düzeyinde topluluk temelli enerji projelerinin coğrafi dağılımında ekonomik farklılıklar, önemli bir rol oynamaktadır. Genel olarak yüksek gelir grubunun oluşturduğu Kuzey ve Batı Avrupa’da topluluk temelli enerji üretimi yaygın olmasına rağmen, Güney ve Doğu Avrupa’da ise bu oluşum daha az görülmektedir. Bu tespit, halkın refah durumunun yenilenebilir enerji yatırımlarını karşılamak için satın alma gücü ve yeterli sermayeyi sağlamada önemli rol oynadığını göstermektedir⁶⁰.

Yenilenebilir enerji kooperatiflerinin AB anakarası haricinde önemli bir diğer katkısı da, AB’ye bağlı adaların enerjilerinin karşılanmasıdır. Anakara ile şebeke bağlantısının sağlanamadığı adalarda, şebekeye satış amacı dışında ortakların enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yenilenebilir enerji kooperatifleri önemli yere sahip olmuştur. Örneğin İskoçya’nın *Eigg* adasında kurulan kooperatif, yatırım yapılan hidrogüç kaynağı ile ortaklarının enerji ihtiyacını güvenilir ve istikrarlı şekilde sağlamaktadır. Danimarka’nın *Ærø* adasında yerel halk tarafından kurulan bölgesel ısınma şebekesi olan *Marstal Fjernvarme* ise, sıcak su sağlamak için güneş ısı kolektörleri ve ısı pompaları kullanmaktadır⁶¹. Yunanistan’a bağlı küçük bir ada olan, ana şebekeye bağlantısı olmayan ve enerji ihtiyacının karşılanması için fosil yakıtın teknelerle getirildiği Sifnos Adası’nda kurulan Sifnos Adası Kooperatifi’nde ise, ada dışından da yatırımcılar ortak olarak kabul edilmekte ve böylece rüzgâr enerjisi çiftliği ile pompajlı hidrolik santral kurmak suretiyle yatırımlar yapılarak, “enerjide Akdeniz’in ilk kendine yeten adası” olması hedeflenmektedir⁶².

⁵⁸ “Welcome to Energy 4 All”, Energy 4 All, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://energy4all.co.uk/>.

⁵⁹ “REScoop.eu is the European federation of citizen energy cooperatives.”, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <https://www.rescoop.eu/>.

⁶⁰ Caramizaru ve Uihlein; *Energy communities: an overview of energy and social innovation*, 17.

⁶¹ Caramizaru ve Uihlein; *Energy communities: an overview of energy and social innovation*, 26.

⁶² Stanislas D’Herbement, “Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ile Enerji Demokrasisine Geçiş”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf, 43. “Energy autonomy of Sifnos”, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <https://sifnosislandcoop.gr/en/energyautonomy/index.html>.

AB’de adalar haricinde, şehirlere uzak ve böylece şebekeye erişim imkânı zor ve maliyetli olan köylerde de, yenilenebilir enerji toplulukları yerel vatandaşların enerji ihtiyacının karşılanmasında önem arz etmektedir. Başarılı bir örnek olarak Belçika’da Eeklo Belediyesi, Belçika’nın en büyük kooperatifinin oluşumunu başlatmış, 60 bin üyeli Ecopower Kooperatifi’nin kuruluşunu desteklemiştir. Belediye, kooperatifin türbin yerleştirmesi için arazi tahsis etmiş, zamanla kooperatifin türbin sayısı artırılmış, böylece diğer firmalarla ya da diğer ihale katılımcılarıyla rekabet edebilecek düzeye gelmiştir. Günümüzde Ecopower Kooperatifi’nin ürettiği yenilenebilir enerji ile kooperatif ortakları, yıllık enerji tüketimlerini karşılayabilmektedirler. Rüzgâr türbinlerinden üretilen elektriğin satışından elde edilen gelirden, belediyenin eğitim gibi hizmetleri de karşılanabilmektedir. Kooperatif, elektrik haricinde bölgesel ısıtmayı da sağlamaktadır. Ayrıca kooperatif, bulunduğu belediye bölgesi için biyogaz temelli büyük bir proje de geliştirmiştir⁶³.

Yukarıdaki örneklerden görüleceği üzere, kooperatifler de dâhil olacak şekilde yenilenebilir enerji toplulukları, AB’nin yenilenebilir enerji hedeflerine ulaşmak açısından yerel vatandaşların katılımını sağlayarak yenilenebilir kaynaklardan enerji üretiminin artırılması açısından önem arz eden kuruluşlardır. Ayrıca özellikle köyler ve adalar gibi şehirlere uzak yerleşim birimlerine elektrik naklinin zorluklarına ve yüksek maliyetlerine karşı alternatif çözüm üretmekte ve bu yerleşim birimlerindeki vatandaşların elektrik, ısınma, ısıtma gibi temel enerji ihtiyaçlarının yerel üretimle karşılanması sağlamaktadır⁶⁴.

III. Türk Hukukunda “Yenilenebilir Enerji Toplulukları”

Türk hukukunda yenilenebilir enerji topluluklarına dair doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bu hususta, yenilenebilir enerji kooperatifçiliği geliştirilmeye çalışılmaktadır. Yenilenebilir enerji kooperatifleri ile ilgili olarak, 2009/28/EC sayılı Direktif göz önünde bulundurularak hazırlanan Türk Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı’nın “Hedeflere Ulaşmaya Yönelik Önlemler/Adımlar” başlıklı dördüncü

⁶³ D’Herbemont; “Avrupa Yerel Yönetimleri ve Enerji Deneyimi”, 67.

⁶⁴ Oral Kaya, “Ülkemizde Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ve Gelişimi”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf, 9.

bölümünde “Yenilenebilir Enerji Kooperatifçiliğinin hayata geçmesi” amacıyla “Enerji kooperatifçiliği yoluyla lisanslı ve lisanssız⁶⁵ üretimde finansmana kolay erişim ve ölçek avantajı sağlanabilmesi” sonucunu elde etmek için “tüm yenilenebilir enerji yatırımcılarına” yönelik yasal düzlemde önlemlerin alınacağı belirtilmiştir.⁶⁶

Görüleceği üzere, Türk hukukundaki mevcut düzenlemelerde yenilenebilir enerji kooperatifçiliği geliştirilmeye çalışılmaktadır. Komisyon’un Türkiye 2020 İlerleme Raporu’nda belirtildiği üzere⁶⁷, yenilenebilir enerji alanında AB müktesebatına çok büyük ölçüde uyum sağladığı tespit edilen Türkiye’nin hukuk sisteminde kooperatiflerin 2018/2001 ve 2019/944 sayılı Direktiflerdeki hükümler çerçevesinde yenilenebilir enerji topluluğu terimini karşılayıp karşılamadığının tespiti önem arz etmektedir.

A. Türk Hukukunda Yenilenebilir Enerji Topluluklarına Dair Hükümlerin 2018/2001 ve 2019/944 Sayılı Direktifler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Yenilenebilir enerji yatırımlarının, hem 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 1. maddesi uyarınca sosyal amaçlar taşıyan⁶⁸ hem de 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 124. maddesi uyarınca ticaret şirketi olarak düzenlenmesi sebebiyle ticari amaçlar da taşıyan kooperatifler bünyesinde gerçekleştirilmesi⁶⁹, öncelikle yerel vatandaşların aktör olarak sektöre dâhil edilmesini sağlamaktadır.

⁶⁵ 10 Mayıs 2019 tarihli ve 30770 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 9 Mayıs 2019 tarihi ve 1044 sayılı Cumhurbaşkan Kararı ile, 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu’nun 14. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde değişiklik yaparak “lisanssız faaliyet yapabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesislerinin kurulu güç üst sınırı beş megavata çıkarılmıştır.”

⁶⁶ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı*, European Bank for Reconstruction and Development, 2014, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <https://www.ebrd.com/documents/admin/trkiye-ulusal-yenleneblr-enerj-eylem-planı.pdf>, 29.

⁶⁷ EU Commission, *Turkey 2020 Report*, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/turkey_report_2020.pdf, 85.

⁶⁸ İlgili Kanun’un birinci maddesi uyarınca kooperatiflerin tüzel kişiliği olduğu, “ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacını” taşıdığı belirtilmiştir. Böylece kooperatiflerin birincil amacının, ortakların ihtiyaçlarının karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak olduğu belirtilmiştir.

⁶⁹ Kooperatiflerin TTK’nın 124. maddesi uyarınca bir şirket olarak kabul edilmesinin yanı sıra, Kooperatifler Kanunu’nun 98. maddesi uyarınca da, Kooperatifler Kanunu’nda aksine

Türkiye’de yenilenebilir enerji kooperatiflerinin sağladığı diğer olumlu koşullar ise elektrik enerjisinin üretildiği yerde tüketilmesi, enerji sistemindeki kayıpların azaltılması, istihdamda olumlu etkiler doğurması, elektrik piyasasında rekabeti artırarak elektrik fiyatlarının düşürülmesi, sermayenin dar gelirli gruplara da yayılması, yerel düzeyde kalkınmaya katkıda bulunması, çevreye olumlu etki bırakması ve özellikle Türkiye’nin enerji alanında dışa olan bağımlılığının azaltılmasıdır⁷⁰.

Yenilenebilir enerji kooperatiflerine dair düzenlemelerin standartlaştırılması açısından, Kooperatifler Kanunu’nun 88. maddesi uyarınca Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından “Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi” örneği oluşturulmuştur⁷¹. İlgili anasözleşme örneğinin 6. maddesinde, elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatiflerinin amacı olarak, “ortaklarının elektrik enerjisi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, elektrik piyasasına ilişkin ilgili mevzuata uygun olarak yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretmek” olduğu belirtilmiştir⁷². Böylece Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatiflerinde fosil kaynaklardan elektrik üretim dâhil edilmemiştir. Bu hususta kooperatifin yönetim kuruluna da “kooperatifin ve ortakların, Elektrik Piyasası Mevzuatı çerçevesinde abone olarak tükettikleri elektrik ihtiyaçlarını yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamak amacıyla gerekli girişimlerde bulunmak” görevi verilmiş ve Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatiflerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi gerekliliği vurgulanmıştır⁷³.

Ancak yenilenebilir enerji kooperatiflerinin geliştirilmesine yönelik bu adımlar atılmışken, kooperatifler hususunda halen mevcut olan kısıtlayıcı engel, 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu’nun 4. maddesinin 3. fıkrasında belirtilen, elektrik piyasasında faaliyet gösterecek özel hukuk hükümlerine

açıklama olmayan hususlarda TTK’daki anonim şirketlere ait hükümler uygulanacağı belirtilmiş ve böylece kooperatiflerin ticari bir yönünün olduğu, diğer bir ifadeyle ticari amaç da taşıdığı vurgulanmıştır (Hakan Çelenk ve Yusuf Sungur; *Kooperatifler: Değişen ve Gelişen Boyutlarıyla Kooperatifçilik Anlayışı Uygulamaları ve Muhasebeleştirilmesi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 18).

⁷⁰ A.e, 40.

⁷¹ “Enerji Üretim ve Tüketim Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi”, Türkiye Belediyeler Birliği, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/duyurular/20131231-enerji-uretim-ve-tuketim-kooperatifi-ornek-anasozlesmesi>.

⁷² A.e, 6. madde.

⁷³ A.e, 46(1). madde.

tabi tüzel kişilerin, ilgili mevzuat hükümlerine göre anonim şirket veya limited şirket olarak kurulmasının şart olmasıdır⁷⁴. Kanun hükmü yenilenebilir enerji kooperatiflerinin, elektrik piyasasında lisanslı olarak faaliyette bulunmasına müsaade etmemektedir. Halbuki Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı'nda yenilenebilir enerji kooperatifçiliğinin hem lisanslı hem de lisanssız üretimde faaliyette bulunması hedeflenmiştir⁷⁵. Ancak mevcut düzenlemeler ele alındığında yenilenebilir enerji üretim kooperatifleri “Elektrik Piyasası Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği” 29. maddesinin 5. fıkrası uyarınca, elektrik piyasasında tüketim birleştirerek lisanssız elektrik üretebilmektedir⁷⁶. Yenilenebilir enerji kooperatiflerinin lisanslı üretimde faaliyette bulunabilmesi için gerekli değişiklik henüz gerçekleştirilmemiştir. İlgili hükmün değiştirilerek yenilenebilir enerji kooperatiflerinin elektrik piyasasında lisanslı faaliyette bulunabilmesine imkân tanınması kamu yararı için faydalı olabileceği gibi⁷⁷, 2018/2001 sayılı Direktif hükümlerine ve böylece AB müktesebatına uyum sağlayabilmesi amacıyla önemli bir adım olacaktır⁷⁸.

⁷⁴ Bu hususta Ayanoğlu, “Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği”nde belirlenen lisans başvurusu yapabilecek tüzel kişiler tanımına kooperatiflerin de eklenmesi gerektiğini, ancak bunun için lisanssız elektrik üretimi alanında başarılı örneklerin faaliyete geçmesi ve kooperatiflerin sektörde tecrübe edinmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Ayanoğlu, *Yenilenebilir Enerji Yatırımlarında Alternatif Bir Model: Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifleri*, 106).

⁷⁵ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı*, 29.

⁷⁶ 5346 sayılı Kanun'un 6/A maddesinde lisanssız üreticiler, “kendi tüketim ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üreten gerçek ve tüzel kişiler” olarak bahsedilmiştir. Bu çerçevede ortaklarının elektrik amacını karşılamak amacıyla yenilenebilir enerji kooperatiflerinin tüketim tesisi kurmaksızın tüketim birleştirerek elektrik üretebilmesi imkânı sağlanmıştır (Bayraç ve Okumuşoğlu, “Enerji Kooperatifçiliği”, 284). Böylece yenilenebilir enerji kooperatifleri, herhangi bir lisans alma ve şirket kurma yükümlülüğünden muaf olarak, üretimi ve tüketimi aynı ölçüm noktasında olan elektrik üretim tesisi kurabilecektir (Mehmet İbiş, “Türkiye Enerji Hukukunda Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretimi ve Verilen Teşvikler”, *Yeni Türkiye Yılı: 27 Sayı:117 Yenilenebilir Enerji Özel Sayısı Cilt:1*, (Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, 2021), 382). Elektrik Piyasası Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği'nin 1. maddesinde belirtilen tüketicilerin elektrik ihtiyaçlarını tüketim noktasına en yakın kendi üretim tesisinden karşılaması amacı ele alındığında yenilenebilir enerji kooperatiflerinin lisanssız elektrik üretebilmesine imkân tanınması, aynı zamanda kooperatif ortaklarının da tükettiği elektriği üretmesine imkân tanımaktadır.

⁷⁷ Çelenk ve Sungur, *Kooperatifler: Değişen ve Gelişen Boyutlarıyla Kooperatifçilik Anlayışı Uygulamaları ve Muhasebeleştirilmesi*, 41.

⁷⁸ Seyfettin Zengin, “Çorum Enerji Kooperatifi Modeli”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf, 73.

B. Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Topluluklarının Mevcut Görünümü

AB Üye Devletlerinde kooperatiflerde elde edilen başarılı örnekler olduğu gibi Türkiye’de de, hem kendi ortaklarının ihtiyaçlarını karşılayan hem de ticari kazanç elde eden başarılı kooperatif örnekleri mevcuttur⁷⁹.

Türkiye’de hâlihazırda Ticaret Bakanlığı’na bağlı Kooperatif Bilgi Sistemi’ne kayıtlı 46 yenilenebilir enerji üretim kooperatifi ve dokuz adet elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatifi bulunmaktadır⁸⁰. Türkiye’deki yenilenebilir enerji kooperatifleri araştırıldığında unvan olarak, “elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatifi”⁸¹, “yenilenebilir enerji kooperatifi”⁸², “yenilenebilir enerji üretim kooperatifi”⁸³ ya da “yenilenebilir elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatifi”⁸⁴ gibi isimleri tercih ettikleri görülmektedir. Böylece sadece elektrik üretim alanını değil, ısınma ve ısıtma gibi diğer enerji faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanları kapsayacak şekilde unvanlar da kullanılmaktadır⁸⁵.

⁷⁹ İstanbul Sanayi Odası tarafından ilan edilen 2020 yılı 500 büyük sanayi kuruluşu arasında; S.S. Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (148. sırada), S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (403. sırada) mevcuttur (“Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu”, İstanbul Sanayi Odası, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2020/>).

⁸⁰ Yenilenebilir enerji üretim kooperatiflerinin illere dağılımı incelendiğinde ise; kurulu beş yenilenebilir enerji kooperatifi ile İzmir önde gelmektedir. İzmir’i, Çorum ve Afyonkarahisar dörder adet; Konya ve Mersin üçer adet; Aksaray, Kayseri, Elazığ, Denizli, Çanakkale, Bursa ve Ankara ikişer adet; Karaman, Yozgat, Uşak, Şanlıurfa, Sivas, Sinop, Nevşehir, Muğla, İstanbul, Gümüşhane, Gaziantep, Antalya ve Adana ise birer adet kurulu yenilenebilir enerji kooperatifi ile takip etmektedir. Elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatifleri incelendiğinde ise; Adana, Amasya, Ankara, Denizli, Gaziantep, İzmir, Konya, Niğde ve Karaman’da birer adet kurulu elektrik enerjisi üretim ve tüketim kooperatifi bulunmaktadır. Böylece görüleceği üzere İzmir ilimiz altı adet yenilenebilir kaynaklardan enerji üreten kurulu kooperatifi ile ülkemizde bu alanda önde gelmektedir. (Kooperatif Bilgi Sistemi, Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021). <https://koopbis.gtb.gov.tr/Portal/kooperatifler>.

⁸¹ Sınırlı Sorumlu Adana Teskoop Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi, 11 Ekim 2016 tarihli ve 9173 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 84-85.

⁸² Sınırlı Sorumlu Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesi Kulak Köyü Yenilenebilir Enerji Kooperatifi, Sınırlı Sorumlu Aktaş Yenilenebilir Enerji Kooperatifi Anasözleşmesi, 12 Nisan 2018 tarihli ve 9557 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 105-106.

⁸³ Sınırlı Sorumlu Balı Zeki Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi, Sınırlı Sorumlu Başkent Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 10 Mayıs 2019 tarihli ve 9826 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 75-77.

⁸⁴ Sınırlı Sorumlu Ankara Yenilenebilir Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi, 30 Haziran 2016 tarihli ve 9108 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 28-29.

⁸⁵ Bu hususta TTK’nın 43. maddesi uyarınca kooperatif şirketlerin, işletme konusu gösterilmek ve kullanacağı eklerin de kimliği, işletmenin genişliği, önemi ve finansal durumu hakkında, üçüncü kişilerde yanlış bir görüşün oluşmasına sebep olacak nitelikte bulunmamak, gerçeğe ve kamu düzenine aykırı olmamak şartıyla, ticaret unvanlarını

Türkiye'deki yenilenebilir enerji kooperatifleri arasında tüm yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanmak üzere kurulan kooperatifler olduğu gibi, yenilenebilir enerji kaynakları arasından belirli bir enerji kaynağına yönelik olarak kurulan kooperatifler de mevcuttur⁸⁶. Ayrıca kuruluş aşamasında farklı bir sektörde faaliyet gösteren kooperatifler arasında kuruluş amacına yenilenebilir enerji üretimini ekleyen kooperatifler de görülmektedir. Örneğin S.S. Anamur Muzu Tarımsal Ürünler ve Yenilenebilir Enerji Üretim ve Pazarlama Kooperatifi'nin kooperatif anasözleşmesinin 6. maddesinde; "Kooperatifin amacı; kooperatifin konusuna giren ve ortaklarının ürettiği muz ve diğer tarımsal ürünleri iyi şartlarla değerlendirmek ve kendisinin ve ortaklarının elektrik enerjisi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, elektrik piyasasına ilişkin ilgili mevzuata uygun olarak yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretmek böylece ortaklarının ekonomik menfaatlerini korumak" şeklinde belirtilmiştir⁸⁷.

serbestçe seçebileceğine hükmedilmiştir. TTK'nın 43. maddesine uygun olmak koşuluyla, Türkiye'de kurulacak yenilenebilir enerji kooperatifleri ticari unvanını belirlemede yetkili kabul edilmiştir.

⁸⁶ Örneğin Sınırlı Sorumlu Amasya İli Gümüşhacıköy İlçesi Altı Köy Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi'nin anasözleşmesinde kooperatifin "güneş enerjisine dayalı lisanssız elektrik üretim tesisi ya da tesisleri kurmak" üzere oluşturulduğu belirtilmiştir (Sınırlı Sorumlu Amasya İli Gümüşhacıköy İlçesi Altı Köy Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi, 19 Ocak 2016 tarihli ve 8992 sayılı *Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi*, 308-309). Sınırlı Sorumlu Finike Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi'nin anasözleşmesinde kooperatifin amacı; güneş, rüzgâr, dalga enerjisine dayalı lisanssız elektrik üretim tesisi kurmak (Sınırlı Sorumlu Finike Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 22 Kasım 2017 tarihli ve 9457 sayılı *Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi*, 459-461); Sınırlı Sorumlu İzmir Sulamaya Yönelik Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi'nin anasözleşmesinde ise amaç, "güneş, rüzgâr, jeotermal, biyogaz ve biyokütle enerjisine dayalı lisanssız elektrik üretim tesisi ya da tesisleri kurmak" olarak belirtilmiştir (Sınırlı Sorumlu İzmir Sulamaya Yönelik Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 8 Mart 2019 tarihli ve 9783 sayılı *Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi*, 562-563). Görüleceği üzere her bir yenilenebilir enerji kooperatifi, bulunduğu yerel bölgede potansiyel yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı olarak elektrik üretim tesisi kurmak üzere oluşturulmaktadır.

⁸⁷ S.S. Anamur Muzu Tarımsal Ürünler ve Yenilenebilir Enerji Üretim ve Pazarlama Kooperatifi Anasözleşmesi, 8 Ekim 2015 tarihli ve 8921 sayılı *Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi*, 179-181. Kooperatif Yönetim Kurulu Başkanı Özcan Çelik de kooperatifin kuruluş amacından bahsederken, Akkuyu Nükleer Santrali Projesi sebebiyle, yerli muz üretiminin büyük çoğunluğunu karşılayan Anamur muzunun satışlarının olumsuz olarak etkilenmesini engellemek ve yenilenebilir enerjiyi nükleer enerjiye karşı kullanmak için kooperatifi kurduklarını ve bu amaçla elektrik ürettiklerini ifade etmiştir (Özcan Çelik, "Kooperatifçilik bilinci için eğitimin önemi", *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf, 89).

AB anakarasındaki köylerde ve AB'ye bağlı adalarda vatandaşların elektrik ihtiyacının karşılanmasında önem arz eden yenilenebilir enerji kooperatifleri, Türkiye'de de benzer katkıyı sağlamaktadır. Örneğin, köy sakinlerinin elektrik enerjisini karşılamak amacıyla, Çorum ili Osmancık ilçesine bağlı Sınırlı Sorumlu Gecek Köyü Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi kurulmuştur⁸⁸.

Belçika'da, Eeklo Belediyesi'nin destekleriyle kurulan Ecopower Kooperatifi'nde olduğu gibi, Türkiye'de de Belediyelerin desteklediği yenilenebilir enerji kooperatifleri mevcuttur. Örneğin Nilüfer Belediyesi ile Seferihisar Belediyesi, yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kuruluşunu teşvik etmiş ve geliştirmiştir. Seferihisar Belediyesi ayrıca Belediye Meclisi kararı ile Seferihisar Yenilenebilir Enerji Kooperatifi'ne ücretsiz arazi tahsisi sağlamıştır. Görüleceği üzere, yerel yönetimlerin kendi bölgelerinde yenilenebilir enerji kooperatiflerine arazi desteği, teçhizat tahsisi, finansal olarak teşvik gibi destek mekanizmaları ile yerel vatandaşların yenilenebilir enerji alanında başarılı kooperatifler kurabilmesine öncülük etmeleri önem arz etmektedir⁸⁹. Özellikle gelir kaynakları sınırlı olan bölgelerde, yerel yönetimlerin sağlayacağı destekler ile vatandaşların yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimine katılması mümkün olacaktır⁹⁰.

Sonuç

2030 yenilenebilir enerji hedeflerine ulaşmak için tüketici olarak vatandaşların katılımını teşvik edebilmek amacıyla 2018/2001 sayılı Direktif'te, AB hukukunda yeni bir tüzel kişilik olarak "yenilenebilir enerji toplulukları" düzenlenmiştir. Yenilenebilir enerji toplulukları, ayrıca elektrik iç piyasasını düzenleyen 2019/944 sayılı Direktif'te "yurttaş enerji toplulukları"nın bir kolu olarak kabul görmekte olup, bu sebeple de aynı zamanda 2019/944 sayılı Direktif'teki yurttaş enerji topluluklarına dair hükümlere de tabidir.

2018/2001 sayılı ve 2019/944 sayılı Direktifler uyarınca Üye Devletlere ulusal hukuklarda, yenilenebilir enerji topluluklarının birincil amacının ortaklarının enerji ihtiyacını karşılayabileceği şekilde, ikincil amacının ise ihtiyaç fazlası enerjinin ticari kazanç elde etmek üzere kullanabileceği şekilde idari düzenlemeleri gerçekleştirme yükümlülüğü verilmiştir.

⁸⁸ Sınırlı Sorumlu Gecek Köyü Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 8 Ağustos 2018 tarihli ve 9638 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 861-862.

⁸⁹ Oral Kaya, "Ülkemizde Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ve Gelişimi", 11.

⁹⁰ Zengin, "Çorum Enerji Kooperatifi Modeli", 73.

İlgili Direktiflerdeki hükümlerde yenilenebilir enerji toplulukları hukuki kişilik olarak kooperatifler ile sınırlı tutulmamış; haneler, okullar, belediyeler, kamu kuruluşları gibi tüketicilerin de, bir yenilenebilir enerji topluluğu kurarak, ihtiyaç duydukları elektriği üretebilmeleri mümkün kılınmıştır.

Yenilenebilir enerji toplulukları için iyi uygulama açısından örnek gösterilebilecek Danimarka ve Almanya’da mevcut farklı tüzel kişiliklerdeki yenilenebilir enerji toplulukları elde ettikleri başarılar ile sadece kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, üretim fazlası elektriği şebekeye vererek ticari kazanç da sağlamıştır. Böylece ilgili ülkelerde yenilenebilir enerji toplulukları sektörde önemli pay edinmişlerdir. Her yenilenebilir enerji topluluğu üretim gerçekleştirebileceği enerji kaynağını belirleyerek güneş, rüzgâr, biyokütle, biyogaz, jeotermal, hidrogüç gibi çeşitli yenilenebilir kaynaklardan enerji üretmişlerdir. Ayrıca bu topluluklara, yerel yönetimler gibi kamu kuruluşlarının da destek sağlamasıyla düşük sermayeli topluluklar da yenilenebilir enerji üretimi gerçekleştirebilmiştir.

Türkiye’de kurulan yenilenebilir enerji toplulukları incelendiğinde; Nilüfer Belediyesi, Seferihisar Belediyesi gibi yerel yönetimlerin destekleriyle kurulan yenilenebilir enerji kooperatifleri, bu alanda vatandaşların katılımını ve bilinçlenmesini sağlaması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca vatandaşların dar gelir grubuna dâhil olduğu yerlerde yerel yönetimler arazi tedariki gibi teşvik yöntemleri ile vatandaşlara destek sağlayarak yenilenebilir enerji topluluklarının yaygınlaşmasını sağlayabilecektir.

Türkiye’nin AB müktesebatına uyum çerçevesinde kabul ettiği Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı’nda “yenilenebilir enerji kooperatifçiliği”nin hem lisanslı hem de lisanssız elektrik üretiminde kalkındırılması hedeflenmiştir. Güncel mevzuata göre yenilenebilir enerji kooperatifleri lisanssız elektrik üretiminde faaliyet göstermektedir. Ancak mevzuat değişikliği gerçekleştirilerek yenilenebilir enerji kooperatiflerinin lisanslı elektrik üretiminde de faaliyet göstermesinin sağlanması ve destek mekanizmaları ile teşvik edilmesi, hem fosil kaynakların kullanılmasına karşı yenilenebilir enerji kullanımı hususunda yerel vatandaşların katılımını artırabilecek hem de sektörde faaliyet gösteren diğer aktörlerle rekabet edebilecek düzeye gelmesine yardımcı olarak, Türk idari düzenlemelerinin AB müktesebatına uyum sağlamasına katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Adsal, Kardelen Afrodit, “Kooperatiflerde Sürdürülebilirlik ve Danimarka Deneyimi”, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf
- Ayanoğlu, Gülsüm & Durmaz, Gözde, *Yenilenebilir Enerji Yatırımlarında Alternatif Bir Model: Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifleri*, (İstanbul: Cinius, 2018).
- Aydınoglu, Zeynep Nihal, *Türk ve Alman Hukukunda İdare Hukuku Boyutuyla Yenilenebilir Enerji Üretim*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021).
- Bayraç, Hüseyin Naci ve Okumuşoğlu, Beril, “Enerji Kooperatifçiliği”, içinde *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, ed. Hüseyin Naci Bayraç, Fatih Çemrek, (Ankara: Ekin Yayınları, 2020).
- Caramizaru, Aura, Uihlein, Andreas, *Energy communities: an overview of energy and social innovation*, 2020, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi: 10.2760/180576.
- Case 6/64, *Costa v E.N.E.L.* (1964) ECR, p. 592, Erişim Tarihi: Haziran 28, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61964CJ0006&from=EN>.
- Cointe, Béatrice, Nadaï, Alain, *Feed-in Tariffs in the European Union*, (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018).
- Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 326/47, and 26.10.2012.
- “Clean energy for EU islands”, European Commission, Erişim Tarihi: Haziran 16, 2021, <https://euislands.eu/node/527>.
- Çelenk, Hakan ve Sungur, Yusuf, *Kooperatifler: Değişen ve Gelişen Boyutlarıyla Kooperatifçilik Anlayışı Uygulamaları ve Muhasebeleştirilmesi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019).
- Çelik, Özcan, “Kooperatifçilik bilinci için eğitimin önemi”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf.
- D’Herbement, Stanislas, “Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ile Enerji Demokrasisine Geçiş”, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri

Konferansı Sonuç Kitabı, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf.

Delvaux, Bram, *EU Law and the Development of a Sustainable, Competitive and Secure Energy Policy: Opportunities and Shortcomings*, (Cambridge: Intersentia Publishings, 2013).

Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (Text with EEA relevance.), *OJ L 328*, 21.12.2018, p. 82–209.

Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (Text with EEA relevance.), *OJ L 158*, 14.6.2019, p. 125–199.

Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (Text with EEA relevance), *OJ L 140*, 5.6.2009, p. 16–62.

EU Commission, *Turkey 2020 Report*, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/turkey_report_2020.pdf.

European Commission, *Clean Energy For All Europeans*, Brussels, 30.11.2016, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2021, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:fa6ea15b-b7b0-11e6-9e3c-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

“Energy autonomy of Sifnos”, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <https://sifnosislandcoop.gr/en/energyautonomy/index.html>.

“Enerji Üretim ve Tüketim Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi”, Türkiye Belediyeler Birliği, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/duyurular/20131231-enerji-uretim-ve-tuketim-kooperatifi-ornek-anasozlesmesi>.

Heldeweg, Michiel A., Saintier Severine, “Renewable energy communities as ‘socio-legal institutions’: A normative frame for energy decentralization?”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 119 (2020), Erişim Tarihi: Ekim 31, 2021, doi: 10.1016/109518.

Hinrichs-Rahlwes, Rainer, *Sustainable Energy Policies for Europe: Towards 100% Renewable Energy*, (Netherlands: CRC Press, 2013).

- “International Cooperative Alliance”, <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021.
- İbiş, Mehmet, “Türkiye Enerji Hukukunda Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretimi ve Verilen Teşvikler”, *Yeni Türkiye Yılı: 27 Sayı:117 Yenilenebilir Enerji Özel Sayısı Cilt:1*, (Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, 2021).
- Kara, Etem, *Avrupa Birliği’nde Şirketlerin Sınırtaşan Hareketliliği*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2013).
- Kaya, Oral, “Ülkemizde Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ve Gelişimi”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf.
- Kooperatif Bilgi Sistemi, Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021. <https://koopbis.gtb.gov.tr/Portal/kooperatifler>.
- Larsen, Jens H. M. ve Soerensen, Hans Christian; “Experiences from Middelgrunden 40 MW Offshore Wind Farm”, *Copenhagen Offshore Wind*, (2005); Erişim Tarihi: Haziran 16, 2021, <https://www.middelgrunden.dk/wp-content/uploads/2021/03/Artikel-Copenhagen-Offshore-7-Middelgrund.pdf>.
- Maly, Christian, “Legal aspects of local engagement: Land planning and citizens’ financial participation in wind energy projects”, içinde *Renewable Energy Law in the EU*, ed.
- Olsen, Birgitte Egelund “Regulatory financial obligations for promoting local acceptance of renewable energy projects”, içinde *Renewable Energy Law in the EU*, ed. Marjan Peeters and Marjan, Schomerus Thomas, (the UK: Edward Elgar Publishings, 2014).
- Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, *OJ L 328, 21.12.2018, p. 1–77*.
- “REScoop.eu is the European federation of citizen energy cooperatives.”, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <https://www.rescoop.eu/>.
- S.S. Anamur Muzu Tarımsal Ürünler ve Yenilenebilir Enerji Üretim ve Pazarlama Kooperatifi Anasözleşmesi, *8 Ekim 2015 tarihli ve 8921 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi*, 179-181.
- Sınırlı Sorumlu Adana Teskoop Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi, *11 Ekim 2016 tarihli ve 9173 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi*, 84-85.

- Sınırlı Sorumlu Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesi Kulak Köyü Yenilenebilir Enerji Kooperatifi, Sınırlı Sorumlu Aktaş Yenilenebilir Enerji Kooperatifi Anasözleşmesi, 12 Nisan 2018 tarihli ve 9557 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 105-106.
- Sınırlı Sorumlu Amasya İli Gümüşhacıköy İlçesi Altı Köy Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi, 19 Ocak 2016 tarihli ve 8992 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 308-309.
- Sınırlı Sorumlu Ankara Yenilenebilir Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi Anasözleşmesi, 30 Haziran 2016 tarihli ve 9108 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 28-29.
- Sınırlı Sorumlu Balıç Zeki Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi, Sınırlı Sorumlu Başkent Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 10 Mayıs 2019 tarihli ve 9826 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 75-77.
- Sınırlı Sorumlu Finike Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 22 Kasım 2017 tarihli ve 9457 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 459-461.
- Sınırlı Sorumlu Gecek Köyü Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 8 Ağustos 2018 tarihli ve 9638 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 861-862.
- Sınırlı Sorumlu İzmir Sulamaya Yönelik Yenilenebilir Enerji Üretim Kooperatifi Anasözleşmesi, 8 Mart 2019 tarihli ve 9783 sayılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 562-563.
- Soeiro, Susana ve Dias, Marta Ferreira; “Community renewable energy: Benefits and drivers”, *Energy Reports* 6 (2020), Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi:10.1016/j.egyr.2020.11.087.
- Soeiro, Susana ve Dias, Marta Ferreira; “Renewable energy community and the European energy market: main motivations”, *Heliyon* Vol:6, Issue:7, 2020, Erişim Tarihi: 29.06.2021, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04511>.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı*, European Bank for Reconstruction and Development, 2014, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <https://www.ebrd.com/documents/admin/trkiye-ulusal-yenleneblr-enerj-eylem-plani.pdf>.
- Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part, *OJ L 149*, 30.4.2021, p. 10–2539.

- “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu”, *İstanbul Sanayi Odası*, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2020/>
- Verde, Stefano F ve Rossetto, Nicolo, “The Future of Renewable Energy Communities in the EU: An Investigation at the Time of the Clean Energy Package, Italy”, (Florence: European University Institute, 2020), Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/68383/QM-04-20-447-EN-N.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- “Welcome to Energy 4 All”, Energy 4 All, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://energy4all.co.uk/>.
- Yıldız, Özgür ve Rommel, Jens; “Renewable energy cooperatives as gate keeper or facilitators? Recent developments in Germany and a multi-disciplinary research agenda”, *Energy Research & Social Science* 6 (2015):62, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.12.001>.
- Zengin, Seyfettin, “Çorum Enerji Kooperatifi Modeli”, *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*, (İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 2017), https://yesildusunce.org/dl/uploads/YDD_sonuc%CC%A7KI%CC%87TAP_bask%C4%B1-1.pdf.